

13. Будур Н. В. Повседневная жизнь викингов IX—XI века / Наталья Будур. — Москва : Молодая гвардия, 2007. — С. 65, 47, 88.
14. Жук Н. О. Русь дохристианская. Неизвестная отечественная война 945—980 гг. — Харьков : ООО "Инфобанк", 2002. — С. 12.
15. Видатні болгари в історії України = Известни българи в историята на Украйна / [авт.-уклад. Мунін Г. Б.; редкол.: Роглев Х. Й. та ін.; пер. на болг. Павленко Д. І.]. — Київ : Кондор, 2012. — С. 52.
16. Перехід. — IV число 1 (3). — 2000. — С. 29.
17. Іванченко Р. П. Історія без міфів : Бесіди з історії української державності / Р. П. Іванченко. — Київ : Укр. письменник, 1996. — С. 39.
18. Павлицева Н. П. Запрещенная Русь. 10 тысяч лет нашей истории / Наталья Павлицева. — [3-е изд.]. — Москва : Эксмо Яуза, 2012. — С. 197.
19. Шамбаров В. Е. Великие империи Древней Руси / Валерий Шамбаров. — Москва : Алгоритм, 2007. — С. 477.
20. Святая Ольга. Владимир Святой : [Сборник] / [Сост.: Н. Н. Лисовой, М. Б. Поспелов]. — Москва : Кренов : Новатор, 1996. — С. 13, 179.
21. Ловмянський Х. Русь и норманны / Х. Ловмянський. — Москва : Прогресс, 1985. — С. 47.
22. Брокгауз Ф. А. Энциклопедический словарь / издатель: Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефрон; [под ред. проф. И. Е. Андреевского]. — Санкт-Петербург : Типография Акц. Общ. Брокгауз—Ефрон, 1890—1907. — т. XX. — С. 314; т. XXIV. — С. 36—37.
23. Сборник статей, посвященных В. О. Ключевскому / Щепкин Е. Порядок престолонаследия у древненорвежских конунгов. — Москва, 1909. — С. 166, 168.
24. Słownik geograficzny Korolewstwa Polskiego i innych Krajow slowianskich (pod. red.: Bronisława Chlebowskiego). — Warszawa, 1885. — S. 519, 520.
25. Видейко М. Коли імперії занепадають / Голос України. — 12.07.2006. — № 126 (3876). — С. 12.

Надійшла до редакції 2 квітня 2015 року

УДК 050:355.318.2(436:477-82)"1914/1918"

Микола Лазарович,
доктор політичних наук, доцент,
професор кафедри документознавства, інформаційної діяльності
та українознавства Тернопільського національного
економічного університету, заслужений працівник освіти України

Видавничі проекти Українських січових стрільців під час Першої світової війни

Проаналізовано видавничу діяльність та її форми в легіоні Українських січових стрільців під час Першої світової війни.

Ключові слова: легіон УСС, видавничі діяльність, публікації, газети, журнали, книги.

Легіон Українських січових стрільців (УСС, усуси), організований із початком Першої світової війни як окремих структурний підрозділ австрійської армії, пройшов нелегкий, але героїчний бойовий шлях. У серпні 1914 р. на заклик новостворених Головної української ради та Бойової управи УСС до новітнього українського війська зголосилися близько 30 тис. добровольців з усієї Галичини. Однак австрійське командування, з недовірою ставлячись до патріотично налаштованої української молоді та на вимогу польських політичних кіл, обмежило чисельність легіону до 2,5 тис. Його ядро становили активісти січово-сокільського, пластунаського та стрілецького рухів, вчорашні гімназисти та студенти; були також викладачі, правники, митці, селяни тощо.

Об'єднуючи кращі сили молоді, які представляли практично всі соціальні верстви Галичини, легіон УСС став втіленням передової політичної думки і виражав сподівання національно свідомої частини галицько-українського суспільства на ствердження Української держави.

Розпочавши діяльність як гурт патріотично налаштованих, але погано зорганізованих та переважно далеких від військової служби осіб, УСС, докладаючи неймовірних зусиль для подолання різноманітних перешкод на шляху, до 1917 р. перетворили легіон на добре вишколену національну військову формування з відповідною символікою, власними одностроями й відзнаками, а також офіційною українською мовою та термінологією.

Чітким проявом ідеології УСС була його літературна творчість. Уже на початку війни багато стрільців вели щоденники, писали спогади, інколи й вірші та нариси [31; 40, арк. 1—44, 41, арк. 31]. Згодом у різноманітних українських

часописах та збірниках було оприлюднено чимало стрілецьких публікацій, автори яких ознайолювали читачський загал із життям легіону, його боротьбою та завданнями, намагалися осмислити найактуальніші проблеми тогочасного буття, ділилися радощами й печальми. Публікації воєнного часу можна умовно поділити на три групи: 1) літописи, хроніки, спогади, нариси, публіцистичні статті тощо; 2) поезія; 3) гумор і сатира. Для кожної з них характерні власні форми і методи висвітлення подій, фактів і явищ; кожна по-своєму впливала на свідомість і усусів, і суспільства загалом. Водночас спільними для літературної творчості стрілецьтва була непохитна віра в історичну місію легіону УСС, надія на виборення української державності та шира синівська любов до народу.

Починаючи з 1914 р., в українській пресі, зокрема у часописах "Свобода", "Діло", "Вістник Союзу визволення України" та інших, побачили світ стрілецькі прозові та поетичні твори. Проте УСС не полишали думки про видання власного друкованого органу. Вперше таку ідею висловив В. Данилович, який намагався в листопаді 1914 р. відновити випуск журналу "Житє", органу таємних середньошкільних драгоманівських гуртків у Галичині й Буковині, й присвятити його Українським січовим стрільцям. Але, на жаль, його раптова смерть завадила реалізації плану [19, с. 448—449; 26, с. 348—349]. Трохи згодом, навесні 1915 р., Р. Купчинський написав жартівливу поему "Новініяда", що у вигляді рукопису на 21 сторінку з окремими ілюстраціями О. Куриласа "ходила" серед стрільців і мала велику популярність [23, с. 66]. Саме її і вважають початком преси усусів.

Тоді й зародилась ідея створення стрілецького фонду, завдяки чому побачив світ літературно-науковий і суспільно-політичний двотижневик (з 1917 р. — щомісячник) "Шляхи", який невдовзі перетворився на орган ідеології УСС та збірник матеріалів до історії легіону. Його видання готував пресовий гурток, до якого, зокрема, входили четарі В. Кучабський, І. Іванець, І. Балюк, стрільці В. Бобинський і Л. Гец. Перший номер "Шляхів" вийшов 15 грудня 1915 р. у Львові за редакцією відомого галицького журналіста і громадського діяча Ф. Федорцева, котрий, проте, тільки підписував журнал як відповідальний редактор. Насправді всю працю виконував підхорунжий УСС М. Голубець, якому пізніше на допомогу прийшов стрілець М. Балицький, колишній редактор газети "Громадський Голос" [17, с. 158; 18, с. 134; 19, с. 507]. Всього вийшло 44 номери часопису, останні шість з них побачили світ разом у другій половині 1918 р.

Згідно із задумом засновників, "Шляхи", що дотримувалися самостійницького напрямку, мали стати органом стрілецького впливу на українське громадянство [32, арк. 4]. Журнал містив багато поезій, повістей, новел, публіцистики на стрілецьку тематику, популярні пісні, літописи, нариси про бойовий шлях УСС. Стиль публікацій був доволі гострим, зокрема рішучій критиці піддавали австрофільську політику офіційного українського політичного проводу та демагогію деяких галицьких політиків [43, с. 59—61; 45, с. 760—764; 46, с. 376—378]. Основна увага в публікаціях "Шляхів" була зосереджена на тому, що український народ має самостійно вирішувати власну долю, а не сподіватися на чужу допомогу, і в ім'я цього автори закликали до напруженої праці в усіх сферах суспільного життя [42, с. 15—20; 44, с. 336—338]. Серед найактивніших дописувачів були підхорунжі В. Дзіковський, О. Назарук і Л. Новіна-Розлуцький, четарі П. Дідушок і В. Кучабський, сотник Д. Вітовський та інші. Зі "Шляхами" також співпрацював Д. Донцов, статті якого відіграли значну роль у розвитку української національної ідеології.

Функції стрілецького органу "Шляхи" повною мірою виконували лише у перший період існування, бо з 1917 р. теми УСС на сторінках часопису з'являлися все рідше. Цю місію намагався перебрати на себе журнал "Світ", що, як і "Шляхи", отримував фінансову допомогу зі стрілецьких фондів [29, с. 22]. Одне із головних завдань редакція "Світу", на чолі з підхорунжим УСС М. Голубцем, сформулювала в першому номері, котрий вийшов 15 лютого 1917 р.: "Треба, щоб ідеологія тих, що кожної хвилини готові покласти життя в обороні народу, вросла в кров і кість усього народу. Треба, щоб ясна і повна картина Українського Стрілецтва перейшла в спадщині грядучим поколінням. Покласти руку до цього заміру буде одною з головних задач нашого обновленого видавництва" [28, с. 2]. Тут були опубліковані цікаві розвідки В. Дзіковського — "УСС на Поділлі" і особливо "Герб України", поезії Ю. Шкрумеляка та Р. Купчинського, нариси А. Баб'юка тощо. Але піднятися до висоти продекларованих у першому номері завдань "Світові" так і не вдалося. У березні 1918 р. друк часопису припинили, що, очевидно, було наслідком переїзду УСС до Наддніпрянщини.

Влітку 1916 р. у Коші УСС побачили світ два випуски поважного журналу "Вісник Пресової Кватири УСС" під редакцією підхорунжого М. Угриня-Безгрішного та стрільця А. Лотоцького. У редакційній статті до першого номера, котрий вийшов у травні, повідомлялося, що завданням журналу є ознайомлення з діяльністю Пресової квартири, а також із літературною творчістю та статтями на різноманітні теми, які б стали дзеркалом духовного життя УСС [33, арк. 1—1 зв.]. Другий номер "Вісника" був здвоєним — за червень—липень — і присвяченим пам'яті І. Франка. Відтак випуск журналу припинився.

2 лютого 1918 р. побачив світ тижневик "Будучина" — орган Комітету народної праці. Цей часопис редагували Ю. Гірняк і Ф. Палащук. Видання було близьким до стрілецтва і мало виразно державницький напрям. Всього вийшло одинадцять номерів часопису, останній — 11 квітня 1918 р., оскільки група стрільців, яка виконувала основну роботу в редакції часопису, разом із Кошем та Вишколом відбула до Наддніпрянщини. Що ж до змісту, то "Будучина" запам'яталася головним чином завдяки статтям вістуну Р. Заклинського [4; 5], в яких він виступав поборником якнайтісніших зв'язків із Українською Народною Республікою, гостро критикував бюгузливую політику західноукраїнських провідників, котрі продовжували користуватися гаслами 1848 р., та закликав співвітчизників стати господарями на власній землі.

Крім наведених, Українські січові стрільці підготували ще й низку інших видань. У 1917 р. заходом і засобами Артистичної горстки і Пресової квартири побачила світ одна з найкращих і найбільших публікацій, яку високо оцінив С. Петлюра [25, с. 840; 30], — великий календар на 1917 р. (це видання виходило в тому самому році як літературно-мистецький збірник під назвою "Тим, що впали"). Зредагував його М. Голубець, а художнє оформлення виконав І. Іванець. На обкладинці календаря було вміщено малюнок О. Куриласа, який зображував стрілецьку лаву, котра йде у наступ, а над нею у вигляді духу видніла постать гетьмана І. Мазепи, — що, очевидно, мало символізувати спадкоємність у розвитку української національної ідеї та боротьбі за її реалізацію. Наступного року під редакцією М. Угриня-Безгрішного вийшов перший номер "Літературного збірника Українського Січового Війська" під назвою "Червона Калина", присвячений УСС, які віддали життя за волю України. Обидва видання були добре ілюстровані і містили кращі стрілецькі твори, авторами яких були Д. Вітовський, М. Угрин-Безгрішний, А. Лотоцький, А. Баб'юк, Р. Купчинський, М. Заклинський, Л. Лепкий, М. Гайворонський, П. Франко та інші.

У 1918 р. Л. Гец, Б. Крижанівський і В. Бобинський уклали "Антологію стрілецької творчості", оригінал якої був здійснений рукописно на візрещ старовинних книг, прикрашених великою кількістю заставок та ілюстрацій. Щоб ознайомити з виданням ширші кола української громадськості, було зроблено його фоторепродукування (перший наклад мав 20 примірників) [7, арк. 1, 5]. В одній зі статей О. Назарук писав: "...є тільки один непростимий злочин і одна дійсно нікчемність: не посвятити для Української держави без нарікань свого життя і, що трудніше — своєї праці і, що найтрудніше — своєї амбіції!" [2, с. 1—1¹]. Крім нього, серед авторів "Антології..." яка вміщувала 36 статей та 144 фотографії й малюнки, також були А. Баб'юк, Д. Вітовський, М. Гаврилко, М. Гайворонський, Б. і Р. Заклинські, І. Іванець та багато інших.

Того самого року вийшло ще одне видання: у Відні заходом Артистичної горстки було підготовлено "Співаник Українських Січових Стрільців", що був найавторитетнішим збірником пісень УСС воєнного часу.

Завдяки стрілецтву, головним чином Комісаріату УСС, 1917 р. у Володимирі-Волинському також було видано "Український буквар", "Читаночку для чемних діточок", "Український православний календар для Волині на звичайний рік 1917" та 1918 р. у Львові — "Читанку для волинських дітей", які готував до друку підхорунжий Б. Заклинський. Вони були призначені для шкіл, заснованих УСС на Волині, і робили наголос на національному вихованні [12; 15; 22, с. 21]. Тоді ж вийшов збірник нарисів і новел підхорунжого А. Баб'юка "Сміх Нірвани" [3], в якому автор чудово виразив стрілецьку душу.

Оце, мабуть, і всі видання (за винятком гумористичних, про які йтиметься нижче), виданих у роки війни завдяки Українським січовим стрільцям. Можна також згадати, що на початку 1917 р. серед усусів ходили чутки про вихід щомісячного журналу "Січові Кличі" [13], але через нез'ясовані причини він так і не побачив світ.

Поряд із власне стрілецькими виданнями протягом 1914—1918 рр. друкувалися й інші збірники та окремі праці про УСС. Зокрема, заходами Української бойової управи побачили світ: 1915 р. — збірник статей "Наші стрільці в рік по Шевченківським здвизі 28 червня 1914 р." (інша назва — "Українські Січові Стрільці в Карпатах"), 1917 р. — нариси О. Назарука "Над Золотою Липою. В таборах УСС" (вперше цей твір оприлюднено в часописі "Вістник Союзу визволення України" від 12 вересня 1915 р.) та В. Дзіковського "Коло Потутор". У 1918 р. видано підручник Б. Гнатевича про ручні гранати, німецьку брошуру "Україніше Леґіон", а також збірку пісень "Стрілецьким шляхом" і низку різноманітних відзнак та листівок на стрілецьку тематику. "Видавництво українського народного учительства" в серії "Воєнна читанка" в 1915 р. випустило збірник "Червона Калина", присвячений УСС. Його редактором був Б. Лепкий, а автором ілюстрацій О. Кульчицька. В 1916 р. коштом Союзу визволення України вийшли літописні записки О. Назарука "Слідами Українських Січових Стрільців", а накладом "Просвіти" — збірка нарисів з побуту й воєнного життя леґіону під редакцією О. Назарука, що називалася "З кривавого шляху Українських Січових Стрільців". "Український Жіночий Комітет помочи для ранених" видав у 1916 та 1917 рр. "Календарики для Січових Стрільців і Жовніврів-Українців", де ряд матеріалів також було присвячено УСС. У 1917 р. Загальна українська рада випустила ілюстрований альманах "Кривавого року", який широко висвітлював життя стрільцтва.

Таким був підсумок видавничої діяльності, присвяченої леґіонові УСС, якого досягли українські інституції в часи війни. Якщо порівняти його з аналогічною роботою усусів, які, маючи дуже обмежені можливості, змушені були збирати для цих цілей кошти зі своїх мізерних запасів, то результат буде не на користь перших. Особливо вражає той факт, що Українська бойова управа, а згодом Центральна управа УСС, розпоряджаючись досить значними грошовими фондами і навіть з року в рік збільшуючи видатки на видавничі потреби [9; 14; 16], а також маючи у Відні технічні можливості, так мало зробили для розвитку цієї справи. Крім того, як свідчить лист четаря В. Старосольського до Української бойової управи від 10 травня 1915 р., стрілецько мало певні претензії до окремих її видань, вважаючи, що в них надто мало самостійницького духу [19, с. 389—390].

Аналіз літературної та видавничої діяльності Українських січових стрільців був би неповним без огляду їх сатири, гумору та карикатури. Саме ця ділянка стрілецької творчості найкраще відображає ставлення усусів як до свого внутрішнього життя, так і до загальнонаціональних справ, як до українського політичного проводу, так і до австрійської монархії. "Гумористичні й сатиричні видання, — зазначав вістун А. Баб'юк, — мають на цілі переважно всі їдким гумором чи сатирою направляти хиби одиниць або загалу, як зі стрілецького, так і з позастрілецького світа. Найдете в них цікаві нотатки з нашої політики, себто гірку іронію її діл, найдете й болючу, а правдиву сатиру зі сучасного нашого життя, щоправда, не дуже засміється, а сльози в очах закрутяться вам. Хіба ж се не доказ, що стрільці у сірім мундирі, знеможені тяжкою та довгою долею, не забувають про своїх дорогих, що їх болить серце задля гіркої долі власного народу?.." [10].

Сатира і гумор були виявом вільного і критичного духу стрілецького загалу, який любив правду та не шкодував слів гострого осуду й іронії, коли бачив хиби, де б вони не виявлялися. Ними стрільці ніби відгороджувалися від абсурдного австрофільства офіційної української політики, гостро й дошкульно критикували політичних провідників за їхні міжусобиці та кар'єризм, боягузтво та непослідовність у відстоюванні національних інтересів, різко засуджували політику австрійського уряду за її антиукраїнську спрямованість, полемізували з шовіністично настроєними колами Польщі. Не щадили усуси й себе, за допомогою гумору та сатири намагалися викоринювати з власних лав всілякі вияви міжстаршинських непорозумінь та зловживань, безхарактерності й обмеженості тощо. Одночасно гумор, сатира та карикатура дозволили УСС зберегти чистоту ідей, активізували їхнє національно-політичне та духовне життя, допомагали й підбадьорювали у найтяжчі часи, давали наснагу до подальшої боротьби.

Про популярність гумору, сатири та карикатури серед УСС свідчить той факт, що з 1915 до 1917 р. в їхньому середовищі видавалося шість гумористично-сатиричних часописів. Як і зазначений "Вісник Пресової Кватири УСС", вони були рукописними, друкувалися гектографічним способом і мали тираж від кількох до кількох сотень примірників. Але оскільки ці журнали передавали з рук у руки, читали колективно, то з їх змістом було ознайомлене фактично все стрілецьтво. Видавцями й авторами також були усуси, які присвячували цій справі вільний від службових обов'язків час. Випускали часописи за кошти, отримані від продажу попередніх примірників. Часто редакції стрілецьких видавництв, як і Пресова квартира, ставали осередками, довкола яких гуртувалася інтелектуальна еліта УСС.

З-поміж стрілецьких гумористично-сатиричних часописів, як і взагалі з усієї преси УСС, найстаршим був "Самохотник", перше число якого вийшло 21 липня 1915 р. у кількості восьми примірників [36, арк. 4; 11]. Редакторами його в різний час були вістун А. Баб'юк, стрільці К. Кузьмович та А. Лотоцький, автором карикатур — О. Курилас. Тематика журналу найрізноманітніша: від повідомлень до анекдотів на стрілецькі й загальноукраїнські теми. Водночас "Самохотник" давав бійцям різні поради, викривав тих "патріотів" України, які дбали передусім про власні інтереси й у всьому шукали особистої вигоди. Серед його найвдаліших публікацій варто відзначити "Молитви за волю України" (1.03.1917 р.) [37, арк. 38—38 зв.] — гостру сатиру на діяльність Загальної української ради, Української бойової управи, а також на українських політиків — К. Левицького, М. Василька, К. Трильовського, команданта леґіону підполковника А. Вариводу та єпископа Г. Хомишина. Оригінальною була і карикатура О. Куриласа під назвою "Солідарність Української Парламентарної Репрезентації" (20.06.1917 р.) [37, арк. 63 зв.], що зображала боротьбу українських політиків між собою, яка тільки шкодила загальнонаціональним інтересам.

Усього побачило світ 40 номерів журналу, останній з них вийшов наприкінці 1917 р. Причину припинення випуску часопису редакція обґрунтувала так: "Самохотник" з самого початку своєї діяльності обіцяв, що незабаром настане мир і вільна Україна стане соборною державою, заживе щасливим життям, але чужі не дають нам заводити свого ладу у своїй хаті, тому із числа 40 тріскаю, однак разом передаю свій уряд мойому синові — "Молодому самохотнику" [24, с. 108]. Тоді ж на зміну старому почали видавати "Молодий самохотник", однак він уже не зміг піднятися до рівня попередника (з кінця грудня 1918 р. часопис виходив під назвою "Республіканський самохотник" [38]). Крім цього, в 1917 р. редакція на численні прохання

читачів перевидала всі числа часопису за 1915—1916 рр. та в 1917—1918 рр. видала друком також кілька календарів "Самохотника" [8; 21; 27], де йшлося про історичні події останніх років, бої за частю Українських січових стрільців, було вміщено багато жартів і сатири усусів.

На початку 1916 р. Артистична горстка УСС почала видавати на фронті журнал "Бомба". Вийшло тільки два числа, кожне в одному примірникові [1, с. 23; 13; 20, с. 6]. Ті ж, хто хотів ознайомитися з часописом, міг позичити його у видавців. Зміст "Бомби" — це переважно теми з внутрішнього життя стрільців та української політики [13]. Зокрема, в другому номері опублікували "присягу" українським політичним провідникам ("Було колись"), де автор гостро засуджував їх за те, що вони не дають доброго прикладу Українським січовим стрільцям та мало опікуються їхніми справами [23, с. 91—92]. Активними творцями журналу були підхорунжі Л. Лепкий, Л. Новіна-Розлуцький та Р. Купчинський, четар І. Іванець. Видавці "Бомби" планували продовжити її випуск і навіть перевидати перші числа більшим накладом [23, с. 95; 13], але, очевидно, важкі фронтіві умови завадили цьому.

Наступним виданням був "Самопал", який редагували А. Лотоцький і М. Угрин-Безгрішний [20, с. 7]. Його перший "постріл" "пролунав" у Коші 15 травня 1916 р. Завдання редакція визначила так: "Самопал" стріляє сам без нічийої принуки всяку нечисть, лінь, гниль, безхарактерність та подібне хрунівство...", а також обіцяв, що "буде безшадно стріляти, вбивати між нами зневіру й знемогу усю, і підлість і рабство за гори геть гнати, Із всім, що нечесне підем в боротьбу..." [34, арк. 17—17 зв.]. Цього напруженого журналу тримався досить твердо і сатирою, гумором та карикатурою (О. Курилас) намагався викривати всілякі хиби, а по змозі й виправляти їх. Однак із третім випуском у серпні 1916 р. його "стрільбу" припинила команда Коша [34, арк. 1; 13]. Мабуть, безкомпромісність "Самопала" добряче "поранила" когось із вищих чинів, за що часопис і поплатився.

Найкритичніше був налаштований орган "неінтелігентних інтелігентів" (тобто стрільців — учнів середніх шкіл, які ще не склали випускних іспитів) — "У.С.С.", або як його називали — "Усус", 1—2-й номер якого побачив світ у Коші 10 грудня 1916 р. Всього вийшло сім чисел, перших п'ять з яких редагував Ю. Каламар, а після його відходу на фронт — Х. Вовкулака. Обидва редактори, що заховали прізвища за псевдонімами (першим із них був А. Баб'юк [6, арк. 2 зв.]), не жаліли перцю для публікацій. Кожен випуск "Усусу" містив гостру, найчастіше політичну сатиру, спрямовану головним чином на діяльність тодішніх українських провідників. Особливо дошкульними були статті "З жалів стрільця Гриця Запеки" (ч. 4—5), "Вісти з Відня" (ч. 6—7) та інші [35, арк. 12 зв.—13, 21], автори яких різко критикували кар'єризм, міжусобиці та "руснацтво" українського політичного проводу.

На особливу увагу заслуговує "поважний та сатиричний січовий місячник "Червона Калина", який гурток УСС видавав у Коші протягом 1917 р. Цей часопис почав виходити у травні за редакцією М. Угриня-Безгрішного і дійшов до шести чисел. Його змістові, на відміну від інших гумористично-сатиричних видань, притаманні й серйозні, вдумливі статті, вірші, пісні. Велика кількість публікацій була присвячена українській революції [39, арк. 23—23 зв., 31 зв.—33], із номера в номер місячник друкував розвідку А. Лотоцького та М. Угриня-Безгрішного "Дещо про літературну українську мову", а також сатиру й гумор. На сторінках журналу давали оцінки деяким антиукраїнським програм, висловлювали впевненість, що наддніпрянські брати, які вже здобули волю, допоможуть це зробити і галичанам [39, арк. 29 зв.—33, 39—40 зв.]. Серед авторів, крім згаданих, були А. Баб'юк, В. Бобинський та інші, ілюстрували його О. Курилас та М. Гаврилко.

І, нарешті, завершує перелік стрілецьких гумористично-сатиричних видань "Тифусна одноднівка", що вийшла в одному примірникові в 1917 р. у Коші під редакцією Ю. Каламаря (А. Баб'юка). "Одноднівку" складали ті стрільці, які потрапили в ізоляційні бараки, коли в Коші спалахнула пошесть тифу. Автори видання переважно іронізували над своїм "кварантинним" становищем [35, арк. 49—50, 82; 13].

Окрім періодичних видань, виходили "Просвітні листки січових стрільців" — невеликі за обсягом книжечки кишенькового формату, тираж яких нерідко перевищував 10 тисяч примірників. Автори у популярній формі давали відповіді на актуальні питання часу. Це засвідчують і назви: "Військо й політика", "За що воюємо", "Історія України" тощо [24, с. 113]. Всі вони — як "Просвітні листки..." і книжки, так і періодичні видання — поширювалися не лише в легіоні УСС, а й серед найширших кіл українства.

Таким є короткий огляд видавничої діяльності Українських січових стрільців під час Першої світової війни. Звичайно, що вона розвинулася не так, як цього хотіли і сподівалися ініціатори та виконавці. Важкі фронтіві умови, в яких перебувало УСС, обмежені можливості його дій, нестача матеріальних засобів і брак розуміння з боку політичних провідників не сприяли такій праці. Втім, завдяки стрілецькій ініціативності та наполегливості й особливо активній діяльності Пресової квартири вдалося створити ряд літературних та мистецьких творів, видати низку часописів і навіть кілька книг, що мали досить глибокий вплив як у стрілецькому середовищі, так і поза ним. Саме ця праця великою мірою спричинилася до того, що легіон УСС мав національний характер, користувався значною популярністю та авторитетом і, врешті, що по ньому залишилася спадщина для майбутніх поколінь.

Список використаної літератури

1. Лотоцький А. Стрілецька преса / А. Лотоцький // Календарик "Самохотника" на звичайний рік 1918. Українським Січовим Стрільцям і всій Соборній Україні на пожиток і на втіху та розраду / зладив А. Лотоцький; заходом редакції "Самохотника". — Львів: Накл. УСС Хведора Мрочка, 1917. — С. 22—24.
2. Антологія стрілецької творчості / за ред. Л. Геца, Б. Крижанівського. — Постій Вишколу УСВ, 1918. — 107 с.
3. Баб'юк А. Сміх Нірвани: нариси й новелі / А. Баб'юк. — Львів: Накл. Комісаріату УСС у Володимирі-Волинському, 1918. — 39 с.
4. Будучина. — 1918. — 2 бер.
5. Будучина. — 1918. — 9 бер.
6. Відділ рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України. — Ф. 48 (Фонд Заклинських). — Од. зб. 145-6/23. — Листування А. Баб'юка.
7. Відділ рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України. — Ф. 48 (Фонд Заклинських). — Од. зб. 145-е/23. — Лист В. Бобинського.
8. Великодний Самохотник. Писанка Січовим Стрільцям на Великдень 1918. — Львів, 1918. — 20 с.
9. Вістник Союзу визволення України. — 1916. — 16 лип.
10. Вістник Союзу визволення України. — 1916. — № 169.
11. Вістник Союзу визволення України. — 1917. — 23 вер.
12. Вістник Союзу визволення України. — 1917. — 28 жовт.
13. Вістник Союзу визволення України. — 1917. — 30 вер.
14. Діло. — 1917. — 25 серп.
15. Діло. — 1917. — 28 серп.
16. Діло. — 1918. — 12 лист.
17. Думін О. Історія Легіону Українських Січових Стрільців. 1914—1918 / О. Думін // Дзвін. — 1992. — № 1—2. — С. 155—162.
18. Думін О. Історія Легіону Українських Січових Стрільців. 1914—1918 / О. Думін // Дзвін. — 1993. — № 4—6. — С. 131—136.
19. За волю України: Історичний збірник УСС. 1914—1964 / за ред. С. Ріпського. — Нью-Йорк: Червона Калина, 1967. — 608 с.
20. Іванець І. Пресова Квартира УСС / І. Іванець // Історичний календар-альманах Червоної Калини на 1935 р. — Львів, 1934. — С. 5—9.

21. *Календарик "Самохотника"* на звичайний рік 1918. Українським Січовим Стрільцям і всій Соборній Україні на пожиток і на втіху та розраду / зладив А. Лотоцький ; заходом редакції "Самохотника". — Львів : Накл. УСС Хведора Мрочка, 1917. — С. 22—24.
22. *Качкан В.* Українське народознавство в іменах : у 2-х ч. Ч. 1 / В. Качкан. — Київ : Либідь, 1994. — 336 с.
23. *Козак Нитка.* Преса Українського Січового Війська / Козак Нитка // Червона Калина : літературний збірник Українського Січового Війська. Ч. 1 / за ред. М. Угриня-Безгрішного. — Львів : Друкарня А. Гольдмана, 1918. — С. 65—117.
24. *Крупський І.* Національно-патріотична журналістика України. (Друга половина XIX—перша чверть XX ст.) / І. Крупський. — Львів : Світ, 1995. — 184 с.
25. *Петлюра С.* Анотація-рецензія на "Стрілецький календар-альманах на рік 1917" / С. Петлюра // Книгарь : літопис українського письменства. — 1918. — № 14. — С. 839—840.
26. *Ріпецький С.* Українське Січове Стрілецьтво. Визвольна ідея і збройний чин / С. Ріпецький. — Нью-Йорк : Червона калина, 1956. — VII, 360 с.
27. *Самохотник-календарик* на 1919 р. Українським Січовим Стрільцям і всій Соборній Україні на потіху та розраду / за ред. А. Лотоцького. — Кіш УСС, 1918. — 86 с.
28. *Світ* : ілюстрований 2-тижневик для української родини. — 1917. — № 1.
29. *Стрілецька преса* // Календарик "Самохотника" на 1918 р. — Львів, 1917.
30. *Стрілецький* Календар-альманах Артистичної Горстки і Пресової Кватири У.С.С. в полі на звич. рік 1917. — Львів, 1917.
31. *Центральний державний архів вищих органів влади та управління України.* — Ф. 4465 т. (Колекція окремих документальних матеріалів українських націоналістичних емігрантських установ, організацій і осіб).— Оп. 1. — Спр. 968.— Спогади "Сотня Вітовського".
32. *Центральний державний історичний архів України, м. Львів* (далі ЦДІАЛ України). — Ф. 353 т. (Легион Українських січових стрільців). — Оп. 1. — Спр. 14. — Звіт Боберського І. з подорожі до УСС.
33. *ЦДІАЛ України.* — Ф. 353 т. — Оп. 1. — Спр. 225. — Бюлетень "Вістник Пресової Кватири УСС".
34. *ЦДІАЛ України.* — Ф. 353 т. — Оп. 1. — Спр. 226. — Бюлетень "Самопал".
35. *ЦДІАЛ України.* — Ф. 353 т. — Оп. 1. — Спр. 227. — Сатиричний бюлетень УСС.
36. *ЦДІАЛ України.* — Ф. 353 т. — Оп. 1. — Спр. 228. — "Самохотник".
37. *ЦДІАЛ України.* — Ф. 353 т. — Оп. 1. — Спр. 229. — "Самохотник".
38. *ЦДІАЛ України.* — Ф. 353 т. — Оп. 1.— Спр. 230. — Бюлетень "Республіканський самохотник".
39. *ЦДІАЛ України.* — Ф. 353 т. — Оп. 1. — Спр. 231. — Бюлетень "Червона Калина".
40. *ЦДІАЛ України.* — Ф. 353 т. — Оп. 1. — Спр. 241. — Щоденник Стефаніка В.
41. *ЦДІАЛ України.* — Ф. 360. — Оп. 1. — Спр. 49. — Звернення, звіти, накази та інші документи про діяльність Української Бойової Управи УСС.
42. *Шляхи.* — 1915. — № 1.
43. *Шляхи.* — 1915. — № 2.
44. *Шляхи.* — 1915. — Зш. 1—2 за квіт.
45. *Шляхи.* — 1916. — Зш. за лист. і груд.
46. *Шляхи.* — 1917.

Проаналізована видавельська діяльність і її форми в легионе Українських січових стрільців во времена Первой мировой войны.

The publishing activity and its forms in the Ukrainian Sich Riflemen Legion during the First World War are analyzed.

Надійшла до редакції 11 березня 2015 року

ВИДАТНІ ДІЯЧІ ТА ВИЗНАЧНІ ПОДІЇ

Відданий книзі

1 травня 2015 року 70-річний ювілей відзначив Микола Іванович Сенченко — директор Книжкової палати України, доктор технічних наук, професор, академік Міжнародної академії інформатизації при ООН, заслужений діяч науки і техніки України.

За плечима складний і цікавий, іноді тернистий, іноді легкий шлях від перших кроків, перших труднощів і перших позитивних результатів до популярності й визнання на науковій ниві.

Він належить до тієї когорти людей, в яких прекрасні людські якості поєднуються з усвідомленням Розуму, Честі,

Гідності та власного покликання. Мудрість, справедливість, постійність у думках та діях стали прикладом для учнів і колег.

Микола Іванович народився 1 травня 1945 року в м. Ніжині Чернігівської області. Після закінчення середньої школи вступив на фізико-математичний факультет Ніжинського державного педагогічного інституту імені М. В. Гоголя, а продовжив навчання на факультеті обчислювальної техніки Харківського інституту радіоелектроніки. 1966 року здобув вищу освіту за фахом "Математичні та лічильно-розв'язувальні прилади та пристрої".

Доля вписала до книги його життя багато посад — як багатогранна й обдарована людина, що вмів дисциплінувати мислення та поглибити запит до кожної галузі, в якій себе реалізує, проявив талант і здібності у багатьох сферах — технічній, педагогічній, бібліотечній, історичній.

Трудовий шлях Микола Іванович розпочав у Харківському інституті інженерів комунального будівництва завідувачем лабораторії обчислювальної техніки, яку завдяки наполегливості та енергійній праці реорганізував у великий інформаційно-обчислювальний центр. Паралельно провадив наукову діяльність із проблем створення автоматизованих інформаційних технологій, працював над написанням кандидатської дисертації "Розробка й дослідження принципів синтезу автоматизованих обчислювальних структур", яку захистив 1974 року і здобув ступінь кандидата технічних наук.

Відтоді бере відлік і педагогічна діяльність М. Сенченка — спочатку на посаді старшого викладача, а